

Základy antimikrobní terapie

- **Antibiotika**
- **Antimykotika**
- **Antivirotika**

Něco obecně...

Antimikrobní látky jsou:

- nejčastěji předepisované (1/3 všech receptů)
- Často jsou ordinovány zbytečně
- Slouží k léčbě **kauzální**, měla by tedy být cílená se znalostí původce onemocnění, ale nezbytnost zahájit léčbu rychle vede často k léčbě **empirické** (znalost epidemiologické situace v daném regionu)

Antimikrobní látky jsou proti:

- bakteriím
- plísním
- virům

Jaké jsou rozdíly?

Antibiotikum x chemoterapeutikum

Probiotikum x prebiotikum

Antiseptikum x dezinficiens

Usmrcují mikroorganismy, jejich účinek je **neselektivní**, často působí toxicky i na buňky lidské

Antiseptikum používá se lokálně

³ **Dezinficiens** používá se v neživém prostředí

Antibiotikum může mít původ přírodní nebo polosyntetický.

Chemoterapeutikum je vždy syntetická/chemická látka.

Probiotikum je živý organismus, bakterie žijící v symbióze s člověkem (laktobacily, bifidobaktérie...)

Prebiotikum je nestravitelná nebo těžko stravitelná složka potravy, která podporuje růst těchto bakterií. Např. některé oligosacharidy (inulín...)

ANTIBIOTIKA (ATB)

Antibiotika vykazují selektivní toxicitu

Jsou toxické ke specifickým mikroorganismům, nikoliv k buňkám lidským (zvířecím)

- aerobní
- anaerobní

- grampozitivní
- gramnegativní

- koky
- tyčinky,...
- mykobaktérie
- Protozoa...

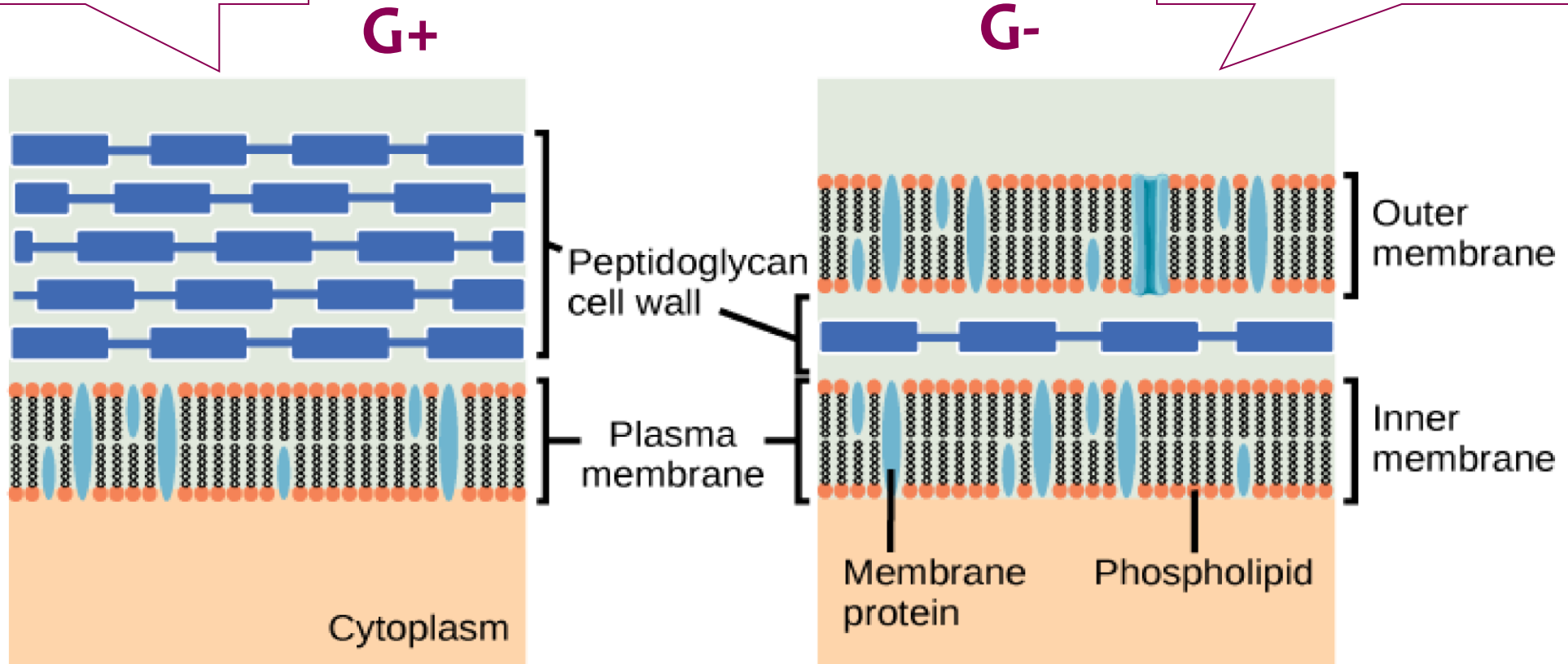
Rozdělení ATB podle:

- chemické struktury
- mechanismu účinku
- míry účinku
  - bakteriostatické
  - baktericidní
- antibakteriálního spektra
  - úzkospektré
  - širokospektré

Buněčná stěna

G+ jednodušší stěny,
50% peptidoglykanu,
40- 45% kys .polymerů

G- ve vnější membráně
lipopolysacharidy

Gram-positive bacteria

Gram-negative bacteria

snadný průnik
ionizovaných molekul

průnik hydrofilních ATB
přes poriny

Mechanismy účinku antibiotik

1. buněčná stěna

- zásah do její syntézy
- změny v permeabilitě

2. cytoplazmatická membrána

- narušení její struktury

3. inhibice bakteriálních enzymů

baktériím chybí důležitý metabolit – kys. listová

4. inhibice syntézy nukleových kyselin

ovlivnění replikace nebo transkripce – ovl. DNA-gyrázy, DNA-syntázy

5. inhibice proteosyntézy-translace

vazba na ribozomální podjednotku 30S nebo 50S

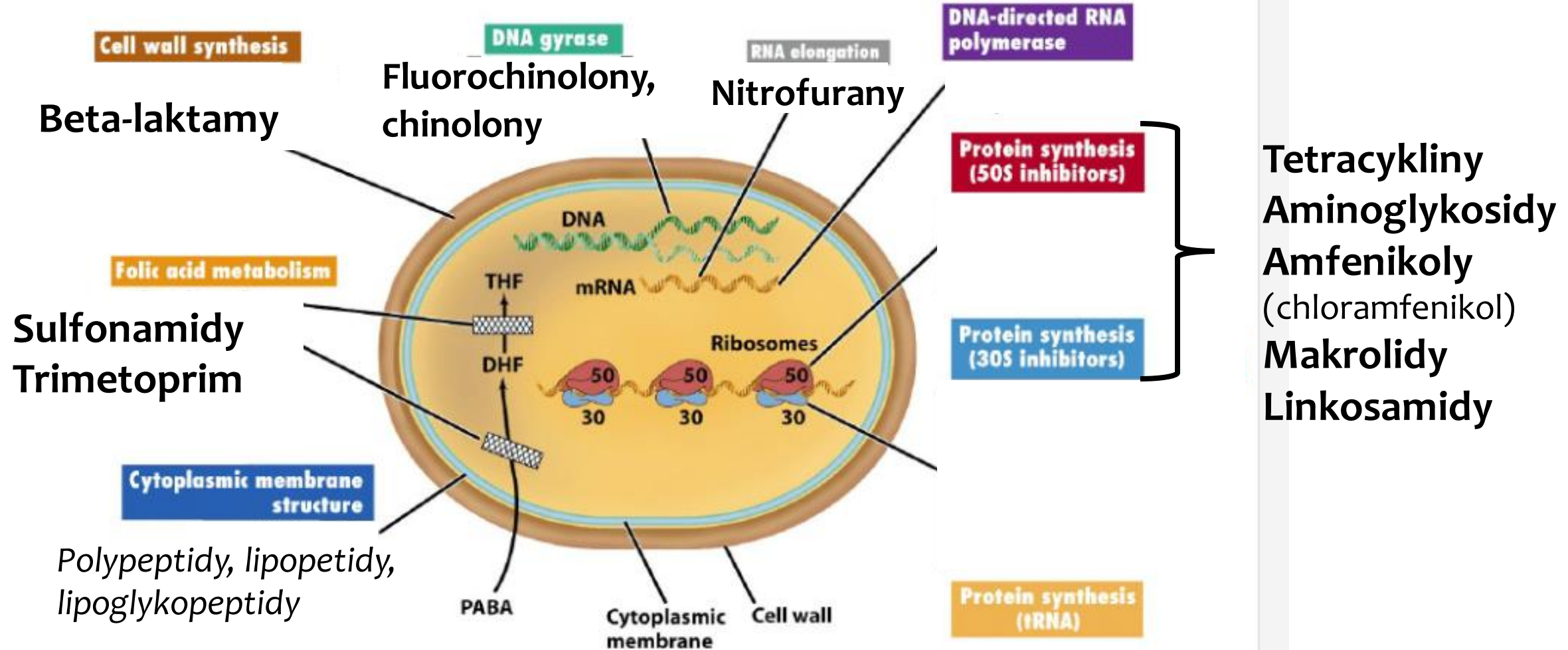

Figure 20-14 Brock Biology of Microorganisms 11/e
© 2006 Pearson Prentice Hall, Inc.

Classes of antibiotics/antibacterial agents and their modes of action on bacteria (Adopted from Labnotesweek4, 2013) [11].

Důležité pojmy

MIC = MINIMÁLNÍ INHIBIČNÍ KONCENTRACE

Je to nejmenší koncentrace antimikrobiální látky, která inhibuje viditelný růst mikroorganismu

POSTANTIBIOTICKÝ EFEKT

Efekt antibiotika, kdy přetrvává inhibice množení bakterií i po poklesu jeho plazmatické koncentrace pod MIC (bakterie už nejsou vystaveny účinkům ATB)
např. aminoglykosidy, azitromycin (makrolidy), flurochinolony

REZISTENCE k antibiotikům

je odolnost mikroorganismů vůči působení ATB.

Spočívá v:

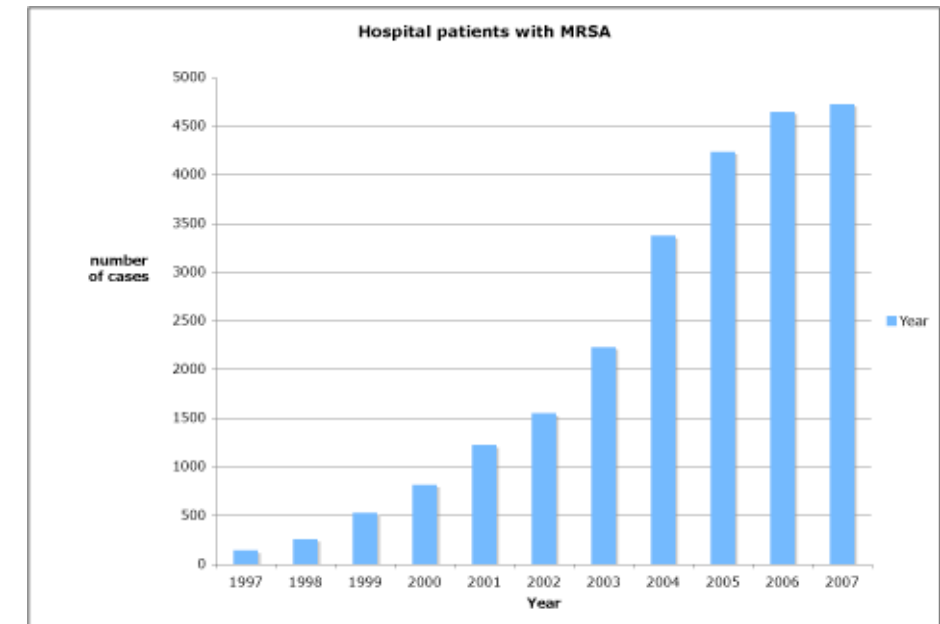
- Inaktivace ATB tvorbou degradačního produktu (betalaktamázy, karbapenemázy, ..)
- Změna permeability buněčné stěny nebo buněčné membrány (ATB nemůže proniknout do bakterie)
- Zvýšení aktivity effluxových pump $\Rightarrow$ ATB je aktivně pumpováno ven z bakterie
- Bakterie je schopná změnit vazebné místa na které se ATB váže
- Bakterie je schopna alternativně „obejít“ antibiotikem zablokovaný enzym

Mechanismy rezistence

REZISTENCE k antibiotikům

Je daná přítomností genů pro rezistenci, ty se vyskytují

- na chromozomech baktérie
- extrachromozomálně na plasmidech

Data were obtained and graphed from the Seattle Times, 11-16-2008.

**MRSA, VRSA,
VRE, MDRPA,
nozokomiální
kmeny***

Rezistence se šíří:

- z pacienta na pacienta pomocí rezistentních bakterií
- z baktérie na baktérii plasmidy
- z plazmidů na plasmidy (nebo na chromosomy) transpozony

Státní hranice není pro rezistentní bakterie překážkou!

Beta-laktamová antibiotika

MÚ:

Ireverzibilní vazba na bakteriální proteiny = **PBP** – penicillin binding proteins. (PBP se podílí na tvorbě peptidoglykanových vláken buněčné stěny bakterií)

Tím je inhibována tvorba buněčné stěny.

Tato ATB mají **baktericidní působení**

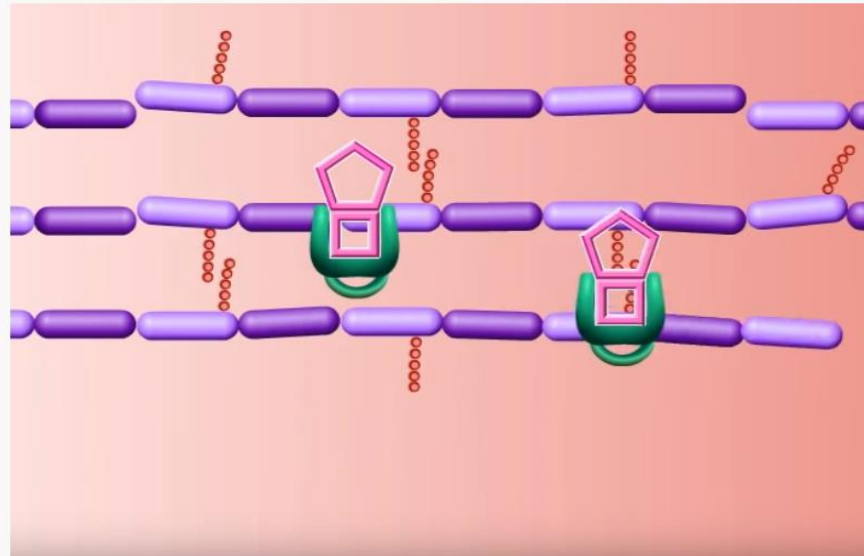
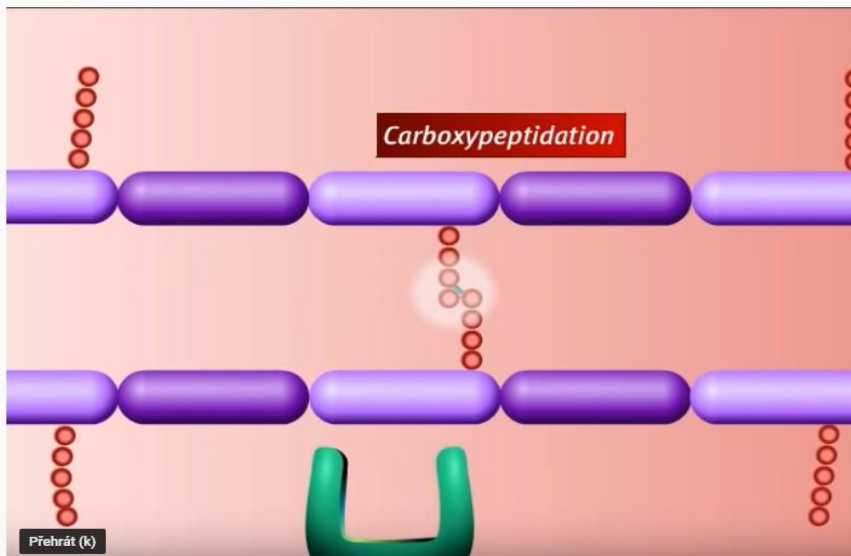
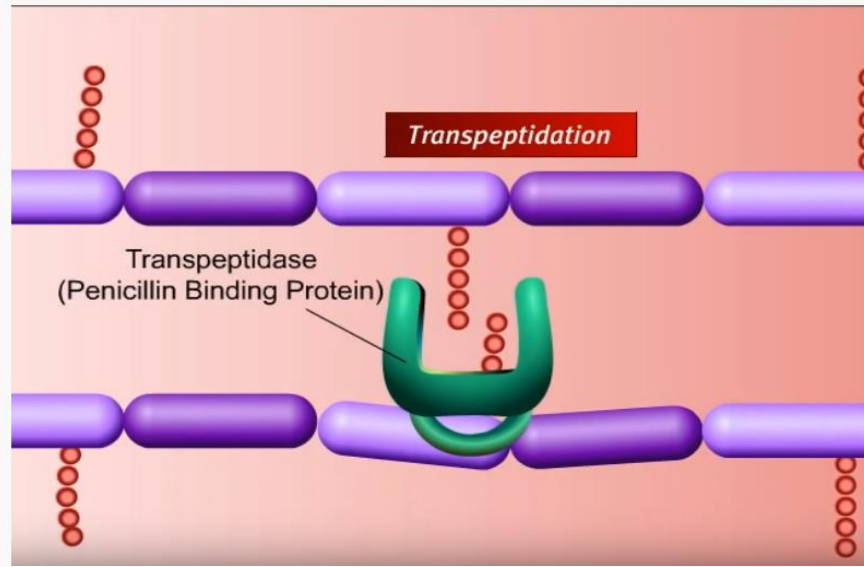
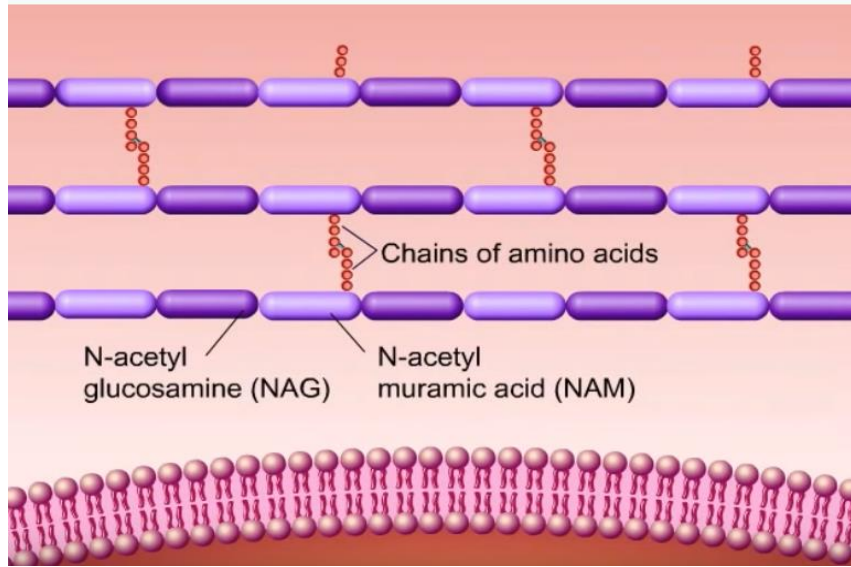
- peniciliny
- cefalosporiny
- karbapenemy
- monobaktamy

Rezistence k betalaktamovým ATB

je dána přítomností enzymů betalaktamáz, které jsou štěpí beta-laktamový kruh ⇒ ATB je neúčinné

Inhibitory beta-laktamáz
např. kys. klavulanová

Beta-laktamová antibiotika

- **PENICILINY**
- cefalosporiny
- karbapenemy
- monobaktamy

- Patří sem řada látek, které se liší spektrem
- **úzkospektré peniciliny - G+**
- Jsou to bezpečná ATB
- Nejčastější NÚ jsou hypersenzitivní reakce (alergie až anafylaktický šok)

Penicilin G = benzylpenicilin (úzkospektrý G+)

Nejstarší zástupce

Nestabilní v kyselém prostředí žaludku ⇒ **pouze pro injekční podání** (i.v./i.m.)

INDIKACE: bakteriální endokarditida, meningokoková meningitida, pneumokokové pneumonie

HVLP: prokain penicilin G, benzathin penicilin G

Penicilin V = fenoxymetylpenicilin (úzkospektrý G+)

Pro perorální podání

INDIKACE:

infekce horních cest dýchacích (HCD), spála, lymfská borelióza (u dětí)

HVLP: Oспен, Penbene

Amoxicilin (aminopeniciliny) (širokospektrý)

Pro perorální podání. Kombinuje se s kys.klavulanovou

INDIKACE:

Otitis media, infekce HCD (sinusitidy, bronchitidy), Helicobacter pylori (součást kombinace)

HVLP: Duomox, Ospamox, Amoksiklav

Další peniciliny

- **Úzkospektré**, rezistentní vůči beta-laktamázám **oxacilin**
- **Širokospektré**, parenterálně podávané, pro závažné infekce
piperacilin, tikarcilin

Beta-laktamová antibiotika

- peniciliny
- **CEFALOSPORINY**
- karbapenemy
- monobaktamy

- Rozdělují se do **pěti generací** podle spektra účinku a citlivosti ke G+ /G –
- Více **NÚ** než peniciliny:
  - **disulfiramová reakce**
  - **poruchy krevního obrazu**
  - **bolestivá *i.m.* aplikace**
  - **hypersenzitivita**

Může být senzitivita zkřížená s peniciliny

1.g. cefazolin

2.g. cefuroxim

(cefuroxim axetil - Zinnat®) p.o.

3.g. cefixim (p.o.), cefotaxim (i.v.)

4. g.cefepim (i.v.)

5. g.ceftarolin (i.v.) – **rezervní ATB**

Odolné proti beta-laktamázám

Beta-laktamová antibiotika

- peniciliny
- cefalosporiny
- **KARBAPENEMY**
- monobaktamy

- **Rezervní ATB** pro léčbu těžkých polymikrobiálních a multirezistentních infekcí
- Pouze parenterální podání (i.v.)

meropenem
imipenem (+ cilastatin)

Chrání **imipenem** před rozkladem, zároveň chrání pacienta před toxickým působením imipenemu na ledviny

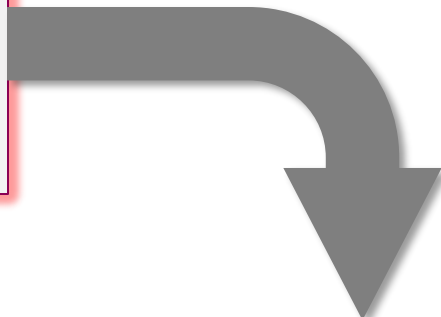
Beta-laktamová antibiotika

- peniciliny
- cefalosporiny
- karbapenemy
- **MONOBAKTAMY**

- **Rezervní ATB** pro léčbu těžkých polymikrobiálních a multirezistentních infekcí
- Pouze parenterální podání (i.v.)

aztreonam

Antibiotika inhibující proteosyntézu

MÚ:

ATB se váží (buď reverzibilně nebo ireverzibilně) na **ribosomální podjednotku** (buď 30S nebo 50S)

Tím inhibují **proteosyntézu**.

- **tetracykliny**
- **aminoglykosidy**
- **amfenikoly**
- **makrolidy**
- **linkosamidy**

Antibiotika inhibující proteosyntézu

■ TETRACYKLINY

- aminoglykosidy
- amfenikoly
- makrolidy
- linkosamidy

doxycyklin DOXYBENE®

- Jsou širokospektré
- Způsob podání: perorálně i parenterálně
- Častý výskyt rezistence

NÚ: fototoxicita, ukládání do zubů a kostí
⇒ jsou **kontraindikovány** v graviditě a u dětí do 8 let

- Při podání s 2^+ , 3^+ ionty ⇒ **snížená absorpce** (mléčné výrobky, antacida...)

Vážou se na ribozomální podjednotku
reverzibilně ⇒ mají **bakteriostatický** účinek

Antibiotika inhibující proteosyntézu

- tetracykliny
- **AMINOGLYKOSIDY**
- amfenikoly
- makrolidy
- linkosamidy

gentamicin i.v.

tobramycin inh., oph.

neomycin (+bacitracin)

- mají úzké spektrum (G-), nepůsobí na anaerobní bakterie
- významný **postantibiotický efekt**
- podávají se parenterálně, ale i lokálně (bakteriální konjunktivitidy - oční kapky)
- synergismus s peniciliny

NÚ: nefrotoxicita, ototoxicita

Vážou se na ribozomální podjednotku
ireverzibilně ⇒ mají **baktericidní účinek**

Antibiotika inhibující proteosyntézu

- tetracykliny
- aminoglykosidy
- **AMFENIKOLY**
- makrolidy
- linkosamidy

chloramfenikol

- Širokospektré ATB, působí i na anaeroby
  - Podává se parenterálně i perorálně
- INDIKACE:** bakteriální meningitida, tyfus, těžké pneumonie, závažné invazivní infekce
- NÚ:**
- **myelosuprese** (až aplastická anémie)
  - **grey baby syndrom**
  - **neurotoxicita**
  - **GIT intolerance**

Vážou se na ribozomální podjednotku
reverzibilně ⇔ mají **bakteriostatický** účinek

Antibiotika inhibující proteosyntézu

- tetracykliny
- aminoglykosidy
- amfenikoly
- **MAKROLIDY**
- linkosamidy

klaritromycin KLACID®

spiramycin

azitromycin SUMAMED®

AZITROX®

- široké spektrum účinku
- klaritromycin – eradikace *Helicobacter p.*
- perorální i parenterální podání
- alternativa za peniciliny v případě alergických reakcí (**rezistence !!**)

NÚ:

- GIT intolerance
- riziko lékových interakcí (inhibice CYP izoenzymů)

Vážou se na ribozomální podjednotku
reverzibilně ⇨ mají **bakteriostatický** účinek

Antibiotika inhibující proteosyntézu

- tetracykliny
- aminoglykosidy
- amfenikoly
- makrolidy
- **LINKOSAMIDY**

klindamycin

- **úzké spektrum (G+)**
- Jsou alternativou za peniciliny

INDIKACE:

- terapie infekcí HCD a DCD
- otitis media
- uroinfekty

NÚ: průjem/pseudomembranózní kolitida
(superinfekce *Clostridium difficile*)

Vážou se na ribozomální podjednotku
reverzibilně ⇨ mají **bakteriostatický** účinek

Antibiotika - chemoterapeutika

Čistě synteticky připravená léčiva
s antimikrobním účinkem

MÚ:

Inhibují tvorbu esenciálně důležitého
metabolitu **kyseliny listové**

Inhibují různými mechanismy syntézu
nukleových kyselin **replikaci** nebo
transkripci

- **sulfonamidy**
- **fluorochinolony**
- **nitrofurany**
- **nitroimidazoly**

Antibiotika - chemoterapeutika

■ SULFONAMIDY

- fluorochinolony
- nitrofurany
- nitroimidazoly

Inhibují tvorbu
kyseliny listové

sulfametoxazol – blokuje tvorbu **dihydropteroát syntázu**
kotrimoxazol = sulfametoxazol + **trimetoprim**

- terapie infekcí HCD a DCD
- dentální a gynekologické indikace
- KI:** v graviditě a u kojících
- riziko krystalurie

*blokuje tvorbu
**tetrahydrofolát
reduktázy***

Antibiotika - chemoterapeutika

- sulfonamidy
- **FLUOROCHINOLONY**
- nitrofurany
- nitroimidazoly

ciprofloxacin

JSOU LÉKEM 2. VOLBY !!

- třídí se do generací (4. generace – rezervní)
- jsou širokospektré, lze podávat i p.o.

INDIKACE:

- komplikované uroinfekty,
- rezistentní infekce dýchacího traktu
- břišní tyfus (rezervní ATB)

NÚ:

- ireverzibilní poškození kloubů a šlach (vyšší riziko mají pacienti s poruchou funkce ledvin a pacienti léčení kortikoidy)
- neuropatie (parestézie), deprese, únava, poškození sluchu, zraku, čichu

⇒ **kontraindikace u dětí a v graviditě**

Antibiotika - chemoterapeutika

- sulfonamidy
- fluorochinolony
- **NITROFURANY**
- nitroimidazoly

- Úzkospektrá ATB (většinou G-)
- po p.o. podání rychle vylučovány do moči

INDIKACE: prevence a terapie uroinfektů

NÚ: nevolnosti a zvracení

nitrofurantoin – FUROLIN®

Antibiotika - chemoterapeutika

- sulfonamidy
- fluorochinolony
- nitrofurany
- **NITROIMIDAZOLY**

metronidazol

- spektrum zahrnuje také anaeroby a některá protozoa (*Trichomonas vaginalis*)

INDIKACE:

- eradikace *Helicobacter pylori* (v kombinaci s amoxicilinem a IPP)
- profylaxe chirurgických zákroků na GIT

NÚ:

- poruchy CNS (křeče, závratě, parestézie, brnění končetin, ...)
- disulfiramová reakce

**tmavé zbarvení moči způsobené
metabolity metronidazolu**

Jak vybíráme vhodné ATB ?

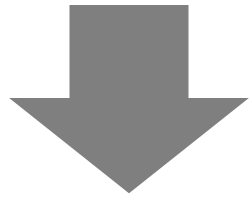
- **empiricky** NEBO na základě **infekčního agens** a jeho senzitivity
- na základě **farmakokinetických vlastností** ATB (průnik do tkání)
- **profylaktické** podávání ATB (pouze krátkodobě/jednorázově před operací u imunosuprimovaných pacientů)

„Narůstající rezistence mikrobů vůči antibiotikům je celosvětovou hrozbou, která významně zvyšuje náklady na zdravotní péči“.

PROČ ?

- zbytečné používání ATB u virových infekcí
- nadměrné používání ATB se zbytečně **širokým spektrem** místo ATB volby, přesně a účinně zasahujících původce infekce

Antibiotická politika v ČR

Racionální antimikrobní terapie

- používat ATB vždy jen je-li to nezbytně nutné
- používat úzkospektrá ATB s ověřenou citlivostí u daného patogena
- ATB podávat dostatečně dlouhou dobu
- zvolit vhodný dávkovací režim

- Národní referenční laboratoř pro ATB (SZÚ)
- Národní referenční centrum pro kontrolu infekcí (SZÚ)
- Lokální antibiotická střediska
- EARS-NET – Evropská síť dohledových pracovišť nad ATB rezistencí

Rezervní ATB

- fluorochinolony 4. generace
- karbapenemy
- cefalosporiny 3-5. generace
- glykopeptidy, polypeptidy

Výběr vhodného ATB záleží na:

Pacientovi

- Váha/Věk
- Alergie
- Funkce eliminačních orgánů
- (ledviny, játra)
- Komorbidity
- (další onemocnění)
- Ambulantní/hospitalizovaný (ARO/JIP)

Onemocnění

- Druh/citlivost patogena
- Místo infekce
- Závažnost infekce

Vlastnostech ATB

- Farmakokinetické a farmakodynamické vlastnosti ATB
- Nežádoucí účinky
- Lékové interakce
- Způsob podání

ATB kontraindikovaná u dětí

Tetracykliny, flurochinolony, kotrimoxazol, chloramfenikol (u novorozenců, ale relativní KI)

Kombinace ATB

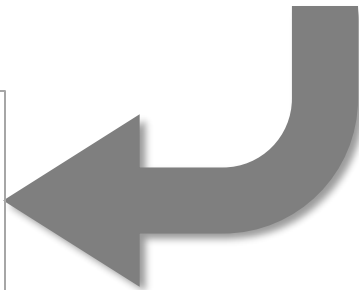
Přináší výhody:

- 1. Rozšíření spektra působení ATB (G+, G-, anaeroby)**
(závažné polymikrobní infekce, empirická terapie)
- 2. Omezení rezistence** (kombinace brání rychlému rozvoji rezistence)
- 3. Snížení NÚ** (snížením dávky toxických ATB při zachování účinku)
- 4. Zvýšení antibiotické účinnosti** – posílení účinku
  - synergismus
  - sekvenční blokáda
  - inhibice enzymů inaktivujících ATB
  - zvýšení průniku ATB do bakterie

Jaké kombinace ATB jsou nevhodné ?

- ATB se **stejnými NÚ** (*nefrotoxicita, hepatotoxicita...*) – dochází ke zvýšení rizika výskytu a závažnosti z důvodu **potenciace NÚ**
- ATB se **stejným mechanismem účinku**
- ATB, které vykazují **farmakokinetickou interakci** (induktor/inhibitor a substrát CYP izoenzymů)
- ATB vykazující **zkříženou rezistenci**

současná necitlivost bakterií na antibiotika, s podobnou chemickou strukturou

Nežádoucí účinky širokospektrých antibiotik

Narušení přirozené mikrobiální flóry

- Kůže, sliznice – kandidózy (kandidové superinfekce)
- střevo – průjmy až pseudomembranózní (klostridiová) kolitida
- pochva – dysmikrobie, kandidózy

Exogenní superinfekce

např. nozokomiální infekce v nemocničním prostředí

ANTIMYKOTIKA

Jsou to chemoterapeutika určená k léčbě infekcí vyvolaných **patogenními houbami**

Léčba:

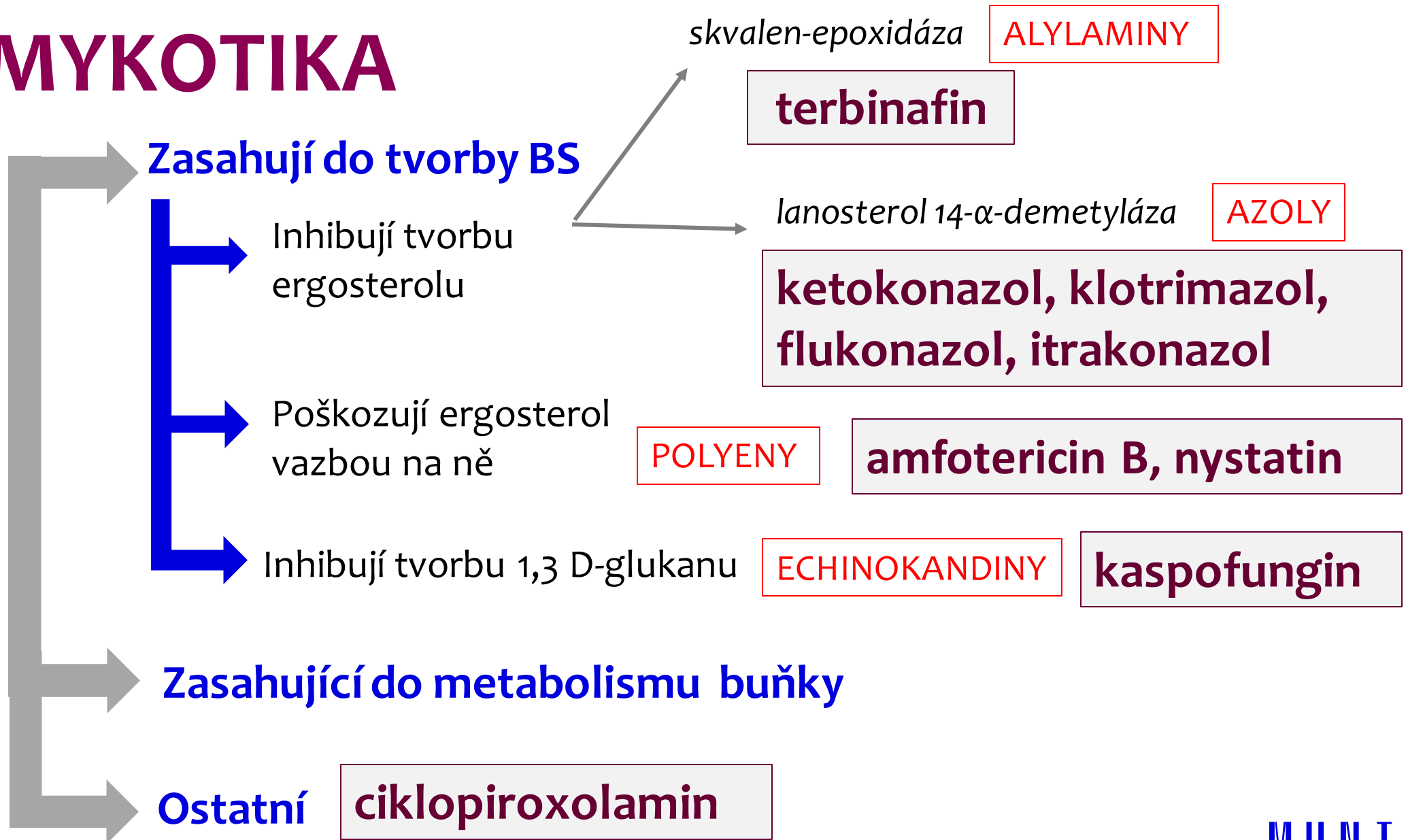
- lokální
- systémová

Zvýšená incidence výskytu těchto infekcí je u:

- imunodeficientních pacientů
- pacientů s diabetes mellitus (DM)
- pacientů po radioterapii, chemoterapii
- HIV pacientů

ANTIMYKOTIKA

Mechanismus účinku:

Inhibice syntézy proteinů. Silná ireverzibilní vazba na buněčné struktury

POLYENOVÁ ANTIMYKOTIKA

MÚ: váže se na ergosterol (součást buněčné membrány hub) → **rozrušení BS**

amfotericin B

- parenterální podání (systémové antimykotikum)
- Je to nejúčinnější antimykotikum

NÚ:

- zvýšení hladin prostaglandinů, TNF, interleukinů ⇔ horečka, třes, průjemy
- nefrotoxicita (konstrikce renálních cév, tubulární nekrózy)

nystatin

- lokální podání (dermatologie, gynekologie)

INDIKACE: hlavně rod *Candida* (kandidózy)

AZOLOVÁ ANTIMYKOTIKA

MÚ: inhibice syntézy ergosterolu → **porucha funkce BS a inhibice enzymů CYP**

- **Mají širší spektrum účinku** - také na některé parazity a G+ bakterie
- **Jsou inhibitory izoenzymů CYP 450 – pozor na lékové interakce!**

klotrimazol

- lokální aplikace, hromadění v kůži (dermatologické, gynekologické indikace)
- nutnost aplikace minimálně 10 dní – **jinak infekce recidivují!**

ketokonazol

- systémové i lokální podání, koncentruje se v kůži

flukonazol, itrakonazol, vorikonazol

- selektivnější na buňky hub, systémové použití

DALŠÍ ANTIMYKOTIKA

Echokandiny

kaspofungin

MÚ: inhibice syntézy β -glukanů BS

- parenterální podání
- alternativa amfotericinu B

Ostatní

ciklopiroxolamin

MÚ: inhibice syntézy proteinů, silná vazba na buněčné struktury

- proti řadě bakterií (G+ i G-), plísní i protozoí (trichomonády)
- onychomykózy
- smíšené vaginální infekce a
- seborhoické dermatitidy hlavy.

Alylaminy

terbinafin

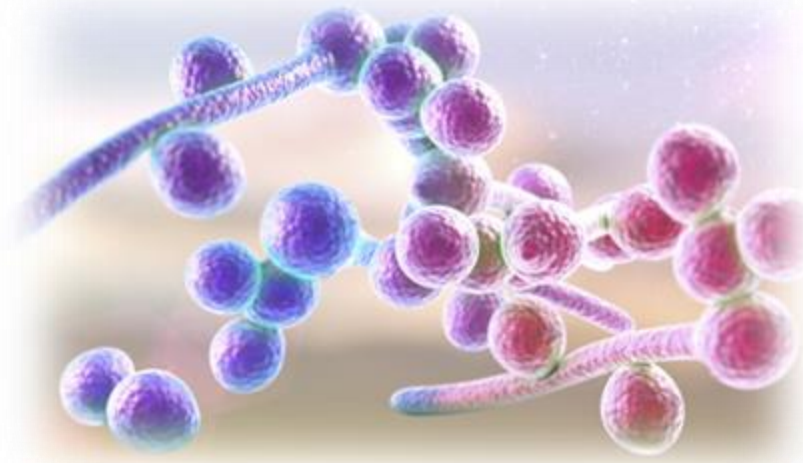
MÚ: inhibice skvalen-epoxidázy $\Rightarrow$ inhibice tvorby ergosterolu BS

- lokální i systémové podání
- účinné proti keratofilním houbám (onychomykózy)

Lokální antimykotika

- nystatin
- klotrimazol
- ketokonazol
- ciklopiroxolamin

terbinafin

Podává se také perorálně,
ale účinkuje lokálně

Systemová antimykotika

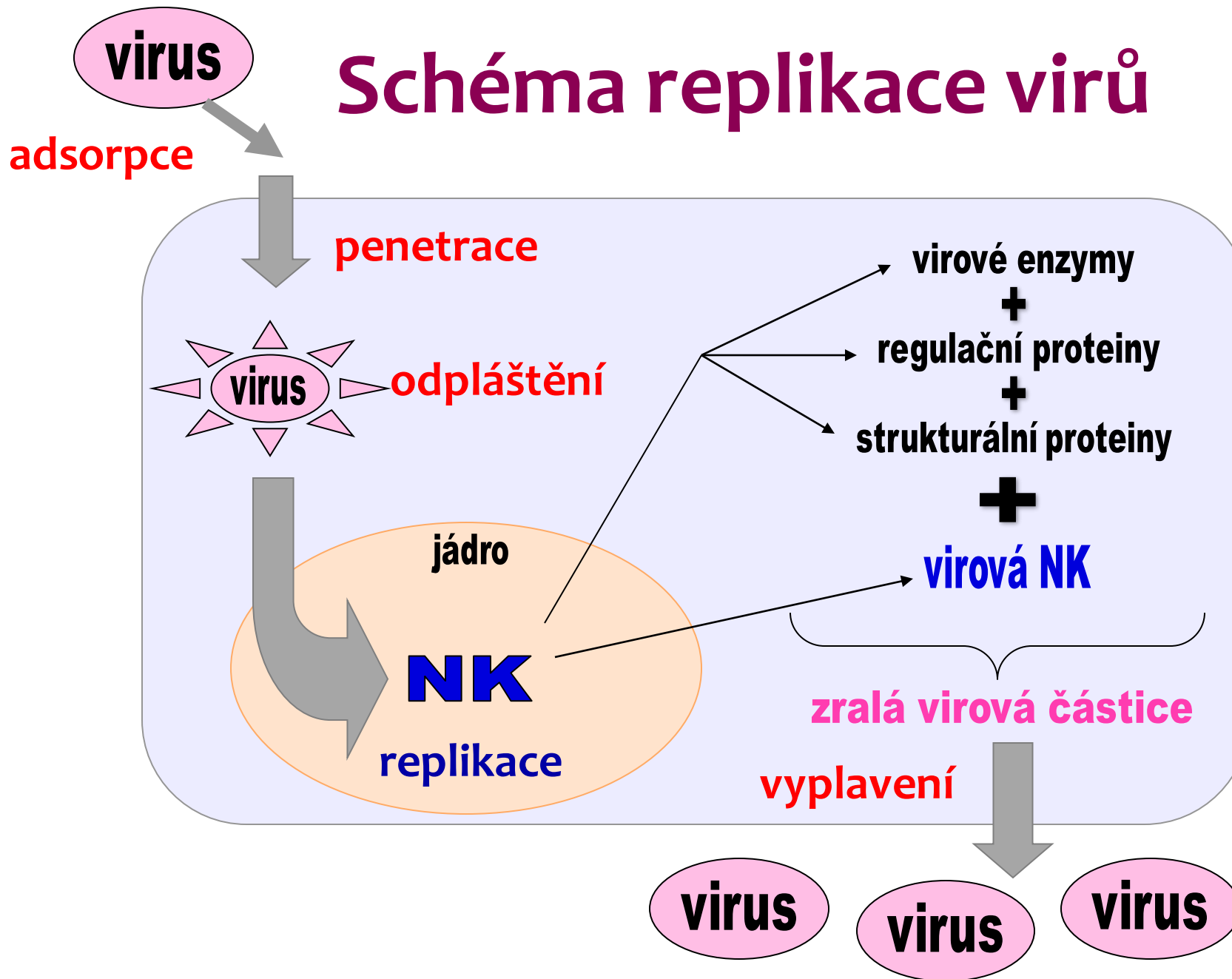
- amfotericin B
- flukonazol
- itrakonazol
- kaspofungin

ANTIVIROTIKA (virostatika)

Jsou to léčiva proti:

- virům chřipky
- herpes virům (antiherpetika)
- Respiračním syncytiálním virům RSV
- retrovirům –HIV (antiretrovirotika)
- virům hepatitidy

<https://www.youtube.com/watch?v=Hy3IYACGvEQ>

Mechanismy účinku:

1. Ovlivnění přilnutí viru, penetrace, fúze, splynutí membrány buňky a viru

2. Inhibice odpláštění

3. Inhibice replikace virové NK

4. Inhibice integrace virové NK do genomu buňky

5. Inhibice posttranslačních dějů

6. Inhibice sestavení a vyplavení nových virionů

ANTIVIROTIKA (virostatika)

Inhibice sestavení a vyplavení nových virionů

Jsou to léčiva proti:

- virům chřipky
- herpes virům (antiherpetika)
- Respiračním syncytiálním virům RSV
- retrovirům – HIV (antiretrovirotika)
- virům hepatitidy

zanamivir, amantadin

Inhibice odpláštění

aciklovir – lokální podání
ganciklovir – systémové podání

Inhibuje replikaci viru

A microscopic view of numerous rod-shaped bacteria, likely Bacillus subtilis, against a blue background. The bacteria are in various orientations and focus, creating a sense of depth and movement.

**Děkuji Vám za
pozornost!**